

S.O.M.-PENITENCIARI

CAMÍ CAP A LA REINSERCIÓ SOCIAL

Curs Mediació CICAC 2020-21

Sílvia Masmitjà Rodríguez

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ.....	4
I PART: EL SUBJECTE I LA SEVA PARTICIPACIÓ SOCIAL	
1.- Llibertat: voluntat i responsabilitat.....	5
2.- El cas d'Eichmann i la banalitat del mal.....	7
II PART: S.O.M.-PENIENCIARI	
1.- Definició del programa integral de mediació penitenciària.....	9
2.- Justificació del programa.....	9
2.1.- Necessitat del programa de mediació a les presons.....	9
2.2.- Anàlisi general de l'entorn dels centres penitenciaris.....	10
3.- Objectius.....	10
3.1.- Generals.....	10
3.2.- Específics.....	11
4.- Característiques del S.O.M.- Penitenciari.....	11
5.- Funcionament i organització del S.O.M.- Penitenciari.....	12
5.1.- Gestió organitzativa.....	12
5.2.- Requisits per a la prestació del servei.....	12
5.3.- Incompatibilitats per a la prestació del servei.....	12
6.- Implicació d'internes, personal laboral penitenciari, voluntariat i familiars..	12
6.1.- Implicació d'internes.....	12
6.2.- Implicació personal laboral penitenciari.....	12
6.3.- Implicació voluntariat.....	13
6.4.- Implicació familiars.....	13
7.- Protocol d'actuació.....	13
7.1.- Tipus de conflictes mediables i no mediables.....	13
7.2.- Mediació formal i informal.....	13
7.3.- Procediment d'activació de la mediació.....	13
7.4.- Alternatives en cas de no-acord.....	14

8.- Espais i temps.....	14
8.1.- Horaris.....	14
8.2.- Sala de mediació.....	14
8.3.- Custòdia de documentació i expedients.....	14
9.- Relació amb altres programes.....	14
10.- Avaluació del programa.....	16
10.1.- Enquesta de satisfacció del servei.....	16
10.2.- Memòria anual.....	16
11.- Suggeriments i propostes de millora.....	16
BIBLIOGRAFIA.....	17
ANNEX I.....	18
ANNEX II.....	19
ANNEX III.....	20

S.O.M-PENITENCIARI: CAMÍ CAP A LA REINSERCIÓ SOCIAL

Paraules clau: S.O.M.-Penitenciari; mediació; reinserció; conflicte; acció; reconeixement; responsabilitat; llibertat.

INTRODUCCIÓ

Aquest treball està concebut per prendre consciència que en la nostra especificitat com éssers humans es troba el nostre potencial i repte de vida. Com ja va dir Aristòtil “*l’home és un animal polític*” (*zoon politikón*) i això vol dir que ens diferenciem dels animals per la nostra capacitat de relacionar-nos i de viure en societat. Curiosament, però, també les abelles i les formigues són animals polítics, doncs, creen xarxes per organitzar la seva vida en comú. Llavors, quin és el tret diferencial dels éssers humans?

A la modernitat Descartes promulgà el conegut “*pienso, luego existo*” indicant un gir de la mirada cap a l’interior del subjecte. Aquest punt reflexiu és l’inici del coneixement. L’eslògan sintetitza el seu pensament on afirmava que l’ésser humà està format per *res extensa* (cos, matèria) i *res cogitans* (ment, raó). És, doncs, la raó la particularitat humana en què s’inclou la voluntarietat, la intencionalitat i la facultat mateixa de raonar. Tanmateix dins l’esquema cos-ment afegiria una més: les emocions. En aquesta tríada trobem els fonaments del nostre ésser. Amb Freud i el naixement del psicoanàlisi es va posar de relleu que les emocions són rellevants i és que tot estat d’ànim condiciona els nostres pensaments així com es reflecteix en la nostra manera d’actuar.

Quan parlem de mediació fem referència a un canvi en la mirada de la persona que repercuteix en la seva relació amb l’altre. Es tracta d’un canvi intern i un extern. Fent un joc de paraules la mediació és *medi(t)ació*, un medi per a la reflexió, i *mediac(c)ió*, un medi per a l’acció. Dos moviments que van de dins a fora del subjecte i que tenen el seu fi en les relacions socials. Les nostres accions (fets, paraules) són com les ones que es generen quan llencem una pedra a l’aigua, s’expandeixen. Volem o no, siguem conscients o no, es produeixen efectes i reaccions en cadena que escapen al nostre control: aquí neixen els conflictes.

He dividit el treball en dos parts: la primera és teòrica i analitza el subjecte i la societat a través de diferents pensaments filosòfics; i una segona part pràctica encarada a la creació permanent del Servei d’Orientació Mediadora Penitenciària¹ a les presons catalanes com a mètode de resolució de controvèrsies mitjançant l’estudi i anàlisi d’un pla d’intervenció a les nostres presons i de la normativa estatal que regula el tractament del règim penitenciari.

¹ En endavant S.O.M.-Penitenciari.

I PART: EL SUBJECTE I LA SEVA PARTICIPACIÓ SOCIAL

1.- Llibertat: voluntat i responsabilitat.

A l'oracle de Delfos hi havia la inscripció "*Coneix-te a tu mateixa*". No és una recomanació, ni una proposta, és un imperatiu dels déus. Aquesta interpel·lació que ens ve del món antic no ha sigut, ni serà mai anacrònica, doncs, és el fonament per a la vida.

Aristòtil en el llibre III de la seva obra *Ètica a Nicòmac* classifica les accions en:

- a) Actes voluntaris: els desitjos, la ira, la fam, els impulsos, la virtut i el vici. Quan es fa una acció per temor a un mal també seria voluntària perquè es té elecció.
- b) Actes involuntaris: es fan per força (externa) o per ignorància. El que sent pesar del què ha fet i se'n penedeix.
- c) Actes no voluntaris: quan no sents allò que has fet, és a dir, no saps què has fet.

Per Aristòtil la voluntarietat en l'acció vol dir que ens podem comportar d'una manera o d'una altra. Som responsables de principi a fi de l'acció. Una elecció és un judici, fruit d'una deliberació. El desig es refereix al fi i l'elecció als mitjans per aconseguir-ho. L'opinió pot ser vertadera o falsa, però l'elecció pot ser bona o dolenta. Per tant, una elecció és allò que decidim després d'una deliberació. L'objecte de la voluntat és el fi, mentre que l'objecte de la deliberació, l'elecció i l'exercici de les virtuts són els mitjans per aconseguir el fi. Tant la virtut com el vici responen a la nostra forma de ser, per tant, nosaltres som les causants i responsables de la nostra actuació. En aquests casos censurem i castiguem les males accions a diferència dels vicis o defectes per naturalesa que, com ens venen donats, ens en penedim.

D'altra banda no tots els actes involuntaris per ignorància resten exempts de responsabilitat. Per exemple, les embriagades són doblement castigades, perquè són ames de no embriagar-se i, a més, l'embriaguesa és la causa de la seva ignorància. També es castiga les que ho ignoren tot, doncs són les causants de la seva manera de ser i, per tant, responen perquè la seva ignorància deriva d'una falta d'atenció.

També distingeix entre les accions previsibles que poden decidir-se pel càlcul i raonament (mitjançant elecció) mentre que les sobtades es decideixen segons el caràcter (mitjançant la virtut). Partint de la distinció dels plaers del cos i els de l'ànima, introdueix la moderació que és la virtut de les parts irracionals referides als plaers del cos (però no tots, si no el gust i sobretot el tacte). El desig de plaer anul·la la racionalitat, per això les ganes han de ser moderades i refrenades d'acord amb la raó, doncs el fi d'ambdós és lo bo.

Segons Aristòtil l'acció i la *lliure elecció* tendeixen a un bé: la felicitat. En aquest sentit la felicitat no consisteix en assolir un fi perquè no és un instant, sinó que és present a cada moment de la vida. I durant aquest "procés" són molt importants les "eines" que en fem ús: les amistats, les condicions materials, les virtuts... Per tractar la felicitat assenyala conceptes com "*comprensió*", "*lliure elecció*", "*ésser social*" així com la "*responsabilitat dels nostres actes*". A la *comprensió* radica la falta d'ignorància i la llibertat. Quan una persona comprèn el que fa, per què ho fa i quines conseqüències tenen els seus actes (relació de causa-efecte),

és lliure per decidir la seva actuació i ho fa voluntàriament, perquè ha escollit aquella opció. Tanmateix hi ha una responsabilitat per allò que se'n deriva de la seva actuació. I en aquest sentit l'educació té un paper fonamental en la societat perquè educar és establir les bases, els fonaments per a què els seus membres, els éssers humans, siguin conscients, comprenguin els seus actes i actuïn en conseqüència i responsabilitat. Estableix Aristòtil que la política ha de garantir el bé de la societat i que s'han de censurar i castigar aquelles actuacions incorrectes. Doncs bé, així és com ens governem. Tenim un sistema de lleis que regulen les nostres actuacions i, especialment, en dret penal, els fets delictius es castiguen/sancionen si t'apartes de l'actuació correcta o el que és el mateix, si infringeixes la norma. El que més endavant Hobbes estableix com el contracte social en què l'Estat s'instaura com a garant de la supervivència dels individus. Es produeix una translació del subjecte autònom i responsable que *viu cap* a un ens superior i abstracte que “vetlla” per a què podem *sobreviure*.²

En el text *Què és la Il·lustració?*, Kant tracta a l'ésser humà de culpable de la seva “minoria d'edat” entesa com la “incapacitat de servir-se del seu propi enteniment sense la guia de l'altre”. Hi ha una diferència entre poder i voler. I precisament som culpables quan estem capacitats però no volem fer-ho. Per Kant els obstacles són la mandra i la covardia. Ens refugiem dolosament sota el paraigües de la minoria d'edat (ignorància) per no voler esforçar-nos a trobar la solució o assumir les conseqüències dels nostres actes.

Tot això em porta a una reflexió i és que en molts casos hem perdut l'essència del nostre ésser: actuem per por, actuem per a no rebre un càstig, actuem per a què la societat no ens censuri. En definitiva *actuem per estímuls externs i no per estímuls interns*. No actuem perquè sigui el correcte o el millor per nosaltres i el nostre entorn. On queda el compromís amb una mateixa? On està la responsabilitat i honestedat envers una mateixa i la resta de la societat? El fet que es sancionin determinats fets revela manca de consciència. Si actuem per por al càstig i no mogudes o, millor, motivades per garantir la pau, vol dir que alguna cosa falla en la societat i, per això, entenc que el paper de l'educació és fonamental.

Si virem cap a l'ètica kantiana veiem que el seu fonament és el *deure moral*. Es posa èmfasi a l'elecció lliure de l'ésser racional en el sentit de ser capaç d'imposar-se la llei moral a sí mateix. Per Kant la nostra naturalesa transcendental de subjectes lliures se'ns revela quan tractem de justificar alguna acció incorrecta en circumstàncies que atenuen o, fins i tot, eximeixen la nostra responsabilitat moral, en un intent desesperat de creure que no hem actuat tant malament. Això passa perquè no podem esborrar de la nostra ment aquella part d'insatisfacció amb nosaltres mateixes i és que sabem que en la llibertat de decisió no hem optat per l'acció correcta. D'aquesta manera suprimim la part més digna del nostre ésser, la llibertat i ens reduïm a un mer fenomen col·locat a la infinita cadena de causes i efectes que porta al determinisme. És per això que la responsabilitat de les nostres accions és inherent a la llibertat.

² Aquesta distinció entre ‘viure’ i ‘sobreviure’ no és baladí. ‘Viure’ fa referència a una plenitud que va més enllà de tenir cobertes les necessitats bàsiques, mentre que ‘sobreviure’ denota una lluita per la nostra existència (*Leviatan*).

En aquest sentit per poder parlar de responsabilitat moral resulta precís que el subjecte posseeixi certa llibertat de decisió i acció, és a dir, es requereix que intervingui conscient en la seva acció.

Hem de renunciar, doncs, a una explicació conceptual de la llibertat perquè només sabem que existeix quan l'experimentem. És en aquest exercici de la pròpia llibertat que som lliures i que de no existir no podríem assumir una actitud respecte del món. Si neguem l'existència de la llibertat, estaríem acceptant que tot a la nostra vida està predeterminat, és a dir, que el destí està escrit en un guió i que no està al nostre abast canviar-ho. D'altra banda qualsevol persona sensata sap que la llibertat no consisteix en fer a cada moment allò que li ve en gana, doncs, aquesta actitud equivaldria a ser esclava d'impulsos o de condicionaments socials.

Malgrat la dificultat de definir la llibertat, totes coincidiríem a considerar que la llibertat té, juntament amb la vida, un valor incalculable. I que, per tal de protegir-la l'hem recollit a les Cartes Magnes estatals i supraestatals:

a) A la Declaració Universal de Drets Humans, l'article 1: *“Tots els éssers humans neixen lliures e iguals en dignitat i drets i, dotats com estan de raó i consciència, han de comportar-se fraternalment els uns amb els altres.”*

b) A la Constitució Espanyola, l'article 16.1: *“Es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i les comunitats sense més limitació, en les seves manifestacions, que la necessària pel manteniment de l'ordre públic protegit per la llei.”*

I l'article 17.1: *“Tota persona té dret a la llibertat i a la seguretat. Ningú pot ser privat de la seva llibertat, sino amb l'observança de l'establert en aquest article i en els casos i en la forma previstes a la llei.”*

Això ens porta a què la pitjor mesura que se'ns pot imposar és la privació de llibertat.

2.- El cas d'Eichmann i la banalitat del mal.

Hannah Arendt va formular l'expressió *“banalitat del mal”*³ per referir-se al fenomen que va observar durant les sessions celebrades del judici d'Eichmann, ex dirigent nazi, davant el Tribunal de Jerusalem. La conclusió a què arriba és que *“Eichmann no supo jamás lo que se hacía”*. L'única motivació que tenia era progressar dins l'aparell militar i tanmateix era incapaç de treure la vida a una altra persona. En aquest sentit Eichmann no era un criminal. La seva conducta consistia en l'obediència absoluta als valors del *Tercer Reich*. Aquesta obediència cega és el mitjà per crear ciutadanes que no pensin, simplement que executin ordres. I és aquesta irreflexió la que el convertí en un dels majors criminals de la història.

El procés va mostrar que no pensar i viure alienes a la realitat pot causar més mal que tots els instints inherents a la naturalesa humana. En aquest sentit a Eichmann no se'l considerava una persona *“dolenta”* pel que fa al judici dels seus actes, doncs, l'acusat no presentava cap

³Arendt, Hannah: *“Post Escripturn”*, en *Eichmann en Jerusalén*, trad. Carlos Ribalta. Barcelona: Penguin Random House Grupo Editorial, S. A. U., 1999.

conducta criminal. Així veiem que la maldat no només es revesteix de les formes típiques dels fets delictius (acció incorrecte) sinó també de la irreflexió.

Queda patent que en els Estats Totalitaris, on la burocràcia és essencial, es transforma a les persones en peces de la maquinària administrativa tot deshumanitzant-les i creant una societat de l'Imperi de Ningú.

A més aquest deure de rendir obediència a les lleis comporta la prohibició a desobeir-les i en cap cas es justifica apartar-se de la llei en base a la "veu de la consciència" o un "sentiment de justícia". Les ordres no es qüestionen i, per tant, s'anul·la la capacitat de raonar i l'escala de valors morals. És per això que Eichmann va actuar d'acord amb les normes generals. En aquesta situació l'individu examina les ordres per comprovar la seva legalitat vigent (exterior) i no en relació amb la consciència moral del mateix (interior) ja que aquesta revisió ha estat anul·lada pel sistema. A la societat sempre trobarem dualismes: lluita i pau, mal i bé, irreflexió i reflexió... La nostra llibertat radica en escollir a on dirigim les nostres accions i, prèviament, si meditem per valorar les seves conseqüències i les finalitats de les mateixes. Eichmann era obedient d'un règim exterminador i només volia veure la seva projecció dins l'escala jeràrquica d'un poder estatal i militar.

En relació a la naturalesa i funció del judici humà ens qüestionem, què és just o injust? En el règim de Hitler van desaparèixer les màximes morals del comportament social i els manaments religiosos que guiaven la consciència, és a dir, no es distingeix el bé del mal. La reflexió es converteix, llavors, en una necessitat urgent del subjecte que ens capacita per a la vida en una societat accelerada de consum i on, paradoxalment, ens sentim més buides i infelices. La comunicació, entesa com les relacions interpersonals, estableix vincles socials en què depenent dels valors que hi aportem ens dirigirem cap a una vida satisfactòria o cap al conflicte constant. Sabem que de conflictes sempre hi haurà però la nostra capacitat de gestionar-los serà allò que marcarà la diferència.

II PART: S.O.M.-PENITENCIARI

1.- Definició del programa integral de mediació penitenciària.

El Servei d'Orientació Mediatora Penitenciària és un “programa integral” format per un conjunt de serveis i eines dirigides:

- a) a la mediació de controvèrsies sorgides dins l'àmbit penitenciari, per tal d'oferir el servei de mediació per a internes i personal laboral i col·laborador d'institucions penitenciàries (funcionariat, voluntariat, personal extern);
- b) així com la formació i gestió mediadora del personal laboral i col·laborador dels centres penitenciaris encarregades del tractament (activitats, organització) de les internes i de la vida comunitària a les presons;
- c) controvèrsies en qualsevol àmbit de les internes amb altra part o parts alienes al centre penitenciari.

En aquest sentit el servei del S.O.M.-Penitenciari treballaria tant la Mediació Penitenciària, és a dir, aquells conflictes que sorgeixen de la convivència en la comunitat penitenciària, així com les derivacions de les sol·licituds de mediació que les internes adrecin a través dels Col·legis de l'Advocacia Catalana relatives a altres àmbits com civil, família, laboral, administratiu que s'ofereixen a la ciutadania en el Servei d'Orientació Mediatora (S.O.M.).

2.- Justificació del programa.

2.1.- Necessitat del programa de mediació.

La població penitenciària està formada per persones de diferents ètnies, cultures, races, nacionalitats, sexes i gèneres. A més d'aquesta diversitat s'hi afegeix, en gran nombre de casos, la falta de recursos econòmics i educatius i, fins i tot, algunes malalties auto-immunes, psiquiàtriques i d'altres situacions com la dependència al consum de substàncies tòxiques. A més, el fet de privar un dels drets fonamentals bàsics com és la llibertat, no és estrany que aquestes problemàtiques s'agreugin. La cultura de la pau ens interpel·la a què ens plantegem adoptar estratègies per prevenir, ensenyar i educar aquelles conductes que alteren la convivència en un ambient que *per se* es presenta hostil.

D'altra banda entenc la mediació com un DRET de les persones a poder resoldre les seves controvèrsies mitjançant el diàleg i el respecte mutu. És per això que cal posar els mitjans per garantir a les parts l'exercici del seu dret a escollir la mediació com a medi per resoldre les seves diferències i que la privació de llibertat no sigui un obstacle per dur a terme la mediació.

Cal assenyalar davant la transversalitat de les problemàtiques exposades que la mediació no substitueix els tractaments mèdics ni terapèutics, sinó que pretén crear un espai de diàleg i comunicació fonamentada en valors de respecte, empatia, presa consciència de la controvèrsia, assumir responsabilitats i tenir la capacitat per afrontar i poder solucionar-la. Els professionals sanitaris seran les persones responsables dels tractaments mèdics i terapèutics que requereixin les internes.

2.2.- Anàlisi general de l'entorn dels centres.

Els centres penitenciaris són espais tancats on conviuen persones de diferents cultures, races i classes socials, algunes d'elles amb malalties físiques i/o psicològiques i/o amb dependències de consum de substàncies tòxiques que han estat condemnades per algun/s delictes o bé en situació de presó preventiva; així com persones que conformen tot el teixit institucional encarregades de l'organització de les presons (equip directiu, junta de tractament, administració, sanitàries, educadores...).

Durant el temps d'execució de les penes privatives de llibertat es mira cap el futur perquè la seva finalitat és la reinserció social tal com estableix l'article 25 de la nostra Carta Magna:

“Las penas privativas de libertad y las medidas de Seguridad estarán orientadas hacia la reeducación y reinserción social y no podrán consistir en Trabajos forzados.”

Tenint en compte aquesta diversitat i les condicions tant personals com materials a les presons és inexorable el sorgiment de conflictes. Els valors com la tolerància, el respecte, l'empatia i la cooperació (entre d'altres) són fonamentals per a una bona convivència. Per tal de fomentar la cultura de la no-violència calen mecanismes de prevenció i de resolució de conflictes en què les estratègies s'adrecin a pacificar i minimitzar els riscos de violència i confrontació.

3.- Objectius.

3.1.- Generals.

Instaurar una cultura de la pau des de la prevenció dels conflictes i la resolució pacífica dels mateixos. La mediació és una estratègia que promou l'entesa amb l'altre i que per tant, apropa a les persones que estan en situació de confrontació.

Mitjançant aquesta manera d'actuar davant situacions conflictives es pretén que les internes interioritzin els valors de la mediació com a millora de les relacions humanes i, per tant, en garantia de la reinserció social, d'acord amb l'article 110 del Reial Decret 190/1996, de 9 de febrer, pel que s'aprova el Reglament Penitenciari: *“Elementos del tratamiento: Para la consecución de la finalidad resocializadora de la pena privativa de libertad, la Administración Penitenciaria:*

- a) *Diseñará programas formativos orientados a desarrollar las aptitudes de los internos, enriquecer sus conocimientos, mejorar sus capacidades técnicas o profesionales y compensar sus carencias.*
- b) *Utilizará los programas y las técnicas de carácter psicosocial que vayan orientadas a mejorar las capacidades de los internos y a abordar aquellas problemáticas específicas que puedan haber influido en su comportamiento delictivo anterior.”*

Tanmateix l'article 112.1 del Reglament Penitenciari preveu la participació de l'interna en la planificació i execució del seu tractament.

3.2.- Específics.

a) Formació:

- Valorar les relacions interpersonals.
- Saber gestionar les emocions i actituds davant el conflicte.
- Reconèixer i poder expressar les emocions pròpies.
- Reconèixer i empatitzar les emocions de l'altra persona.
- Adquirir capacitat pel diàleg per a una comunicació constructiva.
- Participar activament en la resolució del conflicte.
- Responsabilitzar-se dels seus actes i trobar solucions al conflicte.

b) Prevenció:

- Respectar i valorar les diferències de qualsevol tipus com a valor de diversitat i no d'exclusió.
- Fomentar la cohesió i cooperació de tots els membres de la comunitat penitenciària.
- Desenvolupar habilitats de pensament reflexiu, creatiu i crític.
- Reconèixer el conflicte com un fet de la vida de les persones que sigui viscut com un repte per l'aprenentatge i no com un obstacle.

c) Intervenció:

- Fomentar el consens sobre la imposició de normes.
- Augmentar la coresponsabilitat de les parts implicades al conflicte.
- Valorar la reparació i la trobada de solucions damunt el càstig, i la reconciliació damunt la rancúnia.
- Incorporar la mediació com a via d'apropament interpersonal i de construcció de consens.

4.- Característiques del S.O.M.-Penitenciari.

Com indicava al primer punt, el S.O.M.-Penitenciari abraça tres eixos d'actuació:

- a) Servei de Mediació penitenciari: adreçat a internes i personal al servei d'institucions penitenciàries per a la resolució de controvèrsies pròpies del dia a dia a la convivència del centre.
- b) Servei de Mediació general: adreçat a les internes per a la resolució de controvèrsies amb parts de fora la comunitat penitenciària com podrien ser casos de divorcis, plans de parentalitat de filles menors, herències... I que per la seva situació de provació de llibertat no poden accedir si no és que es trasllada el procés de mediació al Centre Penitenciari.
- c) A més el S.O.M.-Penitenciari impartirà de manera fixe:
 - Taller “La mediació com a eina per a una bona convivència” que consisteix en dos accions:
 - Una sessió mensual d'hora i mitja per informar a totes les internes de nou ingrés sobre el servei de mediació, les seves característiques i les vies d'accés.
 - Una sessió mensual d'hora i mitja per a personal del centre penitenciari en relació a consultes, compartir experiències, avaluació sobre acollida o impacte de la mediació a la presó, etc.

La recollida de les sol·licituds per processos de mediació per les informadores del S.O.J.-Penitenciari i les mediadores del S.O.M.-Penitenciari s'hauran de reenviar als Col·legis de l'Advocacia corresponents per tal que es facin els tràmits de nomenament de Mediadora/es adscrita al S.O.M.-Penitenciari.

5.- Funcionament i organització del S.O.M.-Penitenciari.

5.1.- Gestió organitzativa.

A través dels Col·legis de l'Advocacia Catalana, durant el mes de desembre s'obrirà la convocatòria per a la creació entre 10 i 15 places de Mediadores que oferiran el Servei d'Orientació Mediadora en Centres Penitenciaris per a les sessions fixes mensuals així com pels nomenaments dels processos de mediació que s'iniciïn. Seran les mediadores qui valoraran en cada cas concret la conveniència de la co-mediació.

5.2.- Requisits per a la prestació del servei.

L'equip de mediació del S.O.M.-Penitenciari estarà gestionat pels Col·legis de l'Advocacia Catalana que acreditin els següents requisits:

- Advocada amb un mínim de dos anys d'alta en exercici i col·legiada en qualsevol del Col·legis del CICAC.
- Certificat de realització del curs de Mediació homologat (230 hores), així com la formació contínua (20 hores bianual en centre homologat).
- Dos anys d'experiència com a Mediadora.
- Certificat del curs especialitzat en dret penitenciari.

5.3.- Incompatibilitats per a la prestació del servei.

Aquest servei és incompatible amb la prestació del servei del S.O.J.-Penitenciari, el S.O.J. i el S.O.M. Tot i que entre els diferents serveis orientadors haurà comunicació i cooperació per derivar els casos concrets que ho requereixin.

6.- Implicació d'internes, personal laboral penitenciari, voluntariat i familiars.

6.1.- Implicació d'internes.

Aquest programa està adreçat principalment a les internes i, per això, és necessari i imprescindible la seva participació per tal de garantir la convivència i la formació en valors de respecte, tolerància i cooperació. D'aquesta manera es fomentarà la mediació mitjançant la regulació i previsió com a programa de tractament per les internes i al servei del personal que treballa en institucions penitenciàries.

6.2.- Implicació del personal laboral penitenciari.

És fonamental que el personal al servei d'institucions penitenciàries tingui coneixement i fomenti programes de mediació per a una bona convivència al centre. D'aquesta manera la mediació treballa en paral·lel amb els programes i tallers, on es desenvolupen les seves tasques diàries en un espai de comunicació i es gestionen els "petits" conflictes quotidians. Tanmateix promouran la derivació al S.O.M.-Penitenciari dels casos que requereixin procés de mediació. Tant si el procés finalitza amb o sense acord, obtindran de les parts el resultat del procés que es valorarà en llurs tractaments.

6.3.- Implicació de voluntariat

Com a part de la comunitat penitenciària el voluntariat és una peça clau en l'organització d'activitats i acompanyament de les internes en la seva formació i transició per a la sortida en llibertat. Per això és important que coneguin el servei de mediació i puguin disposar del mateix per a qualsevol qüestió que es plantegi al centre o per rebre assessorament en la gestió de les seves tasques.

6.4.- Implicació familiars i parts externes.

El S.O.M.- Penitenciari està ideat també per fer accessible la mediació a les internes que tinguin controvèrsies amb parts que no formen part de la comunitat penitenciària. En aquest sentit es preveu que les internes puguin exercir el seu dret a la mediació i, en conseqüència, el Departament de Justícia de Catalunya en col·laboració amb els Centres Penitenciaris i els Col·legis de l'Advocacia posen els mitjans i recursos per a què les parts puguin realitzar les sessions al propi centre amb les professionals de la mediació per solucionar les controvèrsies.

7.- Protocol d'actuació.

7.1.- Tipus de conflictes mediables i no mediables.

a) Conflictes mediables: es consideren mediables per regla general tots els conflictes que no constitueixin fets delictius i que compleixen els requisits per a la mediació com són la igualtat de les parts i, per tant, quan no hi ha un desequilibri manifest entre elles, i que totes acudeixen voluntàriament.

b) Conflictes no mediables:

- Fets delictius.

- Quan alguna part es troba en tractament psiquiàtric, estigui incapacitada o sota efectes de fàrmacs que requereixen assistència terapèutica. En aquests casos es requereix un certificat mèdic que garanteixi la plena capacitat de les facultats cognitives i volitives per tal d'accedir al procés de mediació.

7.2.- Mediació formal i informal.

a) Mediació formal: són els casos en què s'activarà el protocol per al procés de mediació.

b) Mediació informal: pels casos que es donin en el dia a dia i que es puguin solucionar *in situ* de forma immediata amb l'actuació de la responsable del departament, tractament, taller, activitat que es desenvolupi en el centre⁴.

7.3.- Procediment d'activació de la mediació.

Per iniciar el procés de mediació cal que per qualsevol de les parts implicades s'empleni i segelli una instància de sol·licitud⁵ que estarà a disposició de les internes, personal laboral i col·laborador penitenciari en cada mòdul i departament. En aquest sentit es pot sol·licitar el servei de mediació tant per internes com personal intern i extern del centre penitenciari.

⁴ Per això és important que totes les responsables d'activitats i departaments comptin amb una persona formada en mediació (bugaderia, menjador, pati, biblioteca, sala esports...).

⁵ S'adjunta model de sol·licitud d'accés al S.O.M.- Penitenciari com ANNEX I.

Tanmateix les responsables de les activitats que coneguin un conflicte promouran a les parts del mateix poder acudir a la mediació per solventar-ho o, com a mínim, que acudeixin a la sessió informativa. En tot cas seran les mediadores qui decidiran si el cas és mediable. Si s'ha activat algun protocol addicional com donar part al jutjat de guàrdia o l'inici de procediment disciplinari es posarà en coneixement de la mediadora. En el seu cas, la mediadora exposarà els motius d'inadmissió de la sol·licitud i es comunicarà a les parts per escrit. Els casos admesos comportaran l'apertura d'expedient de mediació i es comunicarà a les parts el dia, hora i lloc per l'inici de les sessions.

7.4.- Altres actuacions si la mediació no funciona.

En els casos que no és possible la mediació o aquells que no ha funcionat s'estarà a l'establert per la normativa prevista tant de règim disciplinari intern així com la via jurisdiccional corresponent.

8.- Espai i temps.

8.1.- Horaris.

Pels processos de mediació serà la mediadora o co-mediadores qui fixaran el programa de sessions per a cada cas concret.

No obstant, es proposa en aquest projecte una sessió d'hora i mitja fixe mensual com a sessió informativa per a totes aquelles persones de nou ingrés amb la finalitat de donar a conèixer el servei dins els centres penitenciaris; així com una hora i mitja fixe mensual a disposició de totes les treballadores del centre per fer consultes, dubtes i exposar qualsevol cas relacionat amb la convivència dins el centre per tal d'oferir un servei de qualitat i garantir la implicació en el projecte a tota la comunitat penitenciària.

8.2.- Sala de mediació.

Els centres penitenciaris habilitaran una sala per a la mediació. Aquesta estància ha de ser ampla, lluminosa i ventilada, amb cadires i una taula rodona. La biblioteca o el saló d'actes podria servir en casos de multiparts reservant-se l'ús exclusiu per a la sessió de mediació.

A ser possible estarà dotada d'un ordinador a disposició de la persona mediadora, un armari amb material (folis, bolígrafs...) i una pissarra.

8.3.- Custòdia de la documentació i expedients.

Serà la mediadora qui recollirà la documentació escaient a cada cas i obrirà un expedient del procés de mediació. Al final de cada sessió s'emportarà l'expedient de manera que es garanteix la privacitat, confidencialitat i protecció de dades personals. La mediadora és la responsable de l'expedient i custòdia dels documents fins al final del procés.

9.- Relació amb altres programes.

a) Relació amb el Pla estratègic d'execució penal d'adults: la rehabilitació com a missió (febrer 2019). Modificació per incorporar un Servei d'Orientació Mediadora dins els centres penitenciaris i instaurar la mediació com acció per a la resolució de conflictes interns, així com sessió informativa obligatòria en el moment d'ingrés al centre penitenciar i per al coneixement de la mediació en cas de conflicte.

b) Relació amb el Pla d'equipaments penitenciaris. En aquest sentit s'haurà d'establir a cada centre una sala condicionada per a les sessions de mediació de les parts i multiparts, de conformitat amb l'article 113.2 del Reglament Penitenciari "*En todo caso, la Administración Penitenciaria tendrá en cuenta los recursos existentes en la comunidad para la ejecución de las actividades del tratamiento penitenciario.*"

c) Relació amb el model de rehabilitació a les presons catalanes. Ja es regula dins aquest pla la mediació penitenciària en els models d'intervenció derivats de la pedagogia i de rehabilitació a través de les associacions Amisi, GREC i Fundació IREs que no són incompatibles amb el S.O.M.-Penitenciari sinó que es complementen i reforcen.

d) Relació amb normativa estatal: Llei Orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària i l'esmentat Reglament Penitenciari. Es proposa la reforma de la L.O. General Penitenciària en el *Capítulo VI Participación de los internos en las actividades de los establecimientos, artículo 55 sobre Áreas de participación, incloure apartat*, en el sentit d'incloure el següent apartat: "*Cuatro. Promover la participación de las internas en la mediación como método de resolución de conflictos*".

A més caldria incorporar en el Reglament Penitenciari un Capítol que reguli la Mediació Penitenciària previ al capítol *Del régimen disciplinario y de las recompensas* en compliment de l'article 231.1 del Reglament Penitenciari: "*El régimen disciplinario de los reclusos estará dirigido a garantizar la seguridad y el buen orden regimental y a conseguir una convivencia ordenada, de manera que se estimule el sentido de responsabilidad y la capacidad de autocontrol, como presupuestos necesarios para la realización de los fines de la actividad penitenciaria.*"

e) Incorporació al Reglament de règim intern del centre penitenciari:

- Creació de la Comissió de Mediació.

- Creació permanent del S.O.M.-Penitenciari: un dia al mes per una sessió informativa a les internes (hora i mitja) i una sessió destinada al personal laboral i col·laborador penitenciari de consultes, compartir experiències, dubtes inquietuds sobre la mediació al personal del centre penitenciari (hora i mitja).

I en funció de les sol·licituds de mediació, el propi Col·legi o Centre de mediació derivarà a les mediadores per a què acudeixin al centre i programin el procés de mediació.

- Instaurar una sessió informativa obligatòria tant en el moment de l'ingrés (divulgació) i per a cada cas de conflicte (resolució conflicte).

- Instaurar el servei de Mediació per a la resolució de controvèrsies pròpies de la vida penitenciària així com accedir a la Mediació en controvèrsies amb parts externes a la comunitat penitenciària com, per exemple, mediació de família, sempre que siguin casos mediables.

10.- Avaluació del programa.

10.1.- Enquesta satisfacció.

Al finalitzar cada sessió de mediació, inclosa la informativa, es proporcionarà un formulari de satisfacció⁶ a les parts que serà anònima i la mediadora recollirà per tal d'aportar al Departament responsable del servei per a valoració de la qualitat del servei.

També es poden afegir els resultats de l'enquesta en l'aplicatiu corresponent (app mòbil i/o web).

10.2.- Memòria anual.

Durant el mes de gener següent a l'any de prestació del servei, els Col·legis de l'Advocacia faran una memòria anual on es recolliran les següents dades informatives per a la valoració del servei:

- Número de peticions del servei S.O.M.-Penitenciari.
- Número de sessions informatives i participació.
- Número d'expedients del S.O.M.- Penitenciari.
- Resultat enquestes de satisfacció.

11.- Suggestiments, propostes de millora i queixes.

A través dels diferents mòduls i al final de cada sessió informativa o de mediació es podran realitzar suggeriments i propostes de millora del servei⁷. Aquesta bústia serà recollida per la persona mediadora i incorporada a l'aplicatiu en l'apartat Suggestiments/queixes.

⁶ S'adjunta model d'enquesta de satisfacció del S.O.M.-Penitenciari com ANNEX II.

⁷ S'adjunta model de suggeriments i queixes del S.O.M.-Penitenciari com ANNEX III.

BIBLIOGRAFIA

- ARISTÒTIL. *Ética Nicomáquea*. Ed. Gredos, S.A. Madrid, 1985.
- KANT, Immanuel. *Crítica de la razón práctica*. Alianza Editorial. Madrid, 2013.
- ARENDT, HANNAH. “Post Escrip̄tum”, en *Eichmann en Jerusalén*, trad. Carlos Ribalta. Barcelona: Penguin Random House Grupo Editorial, S. A. U., 1999.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA, Àrea d’Atenció a les Persones. *Guia per a la creació de serveis de mediació ciutadana*. (Gencat, pdf).
- MUNNÉ, Maria i PUNTES, Salvador. *Els serveis de mediació comunitària. Propostes d’actuació*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2005.
- Document de treball. *La mediació ciutadana: una nova política pública. Bases d’implantació*. Sèrie_igualtat i Ciutadania, 12. Diputació de Barcelona. Autors: ZAPATA-BARRERO, Ricard amb col·laboració de ZARAGOZA, Jonathan. *La mediació ciutadana com a enfocament innovador*. WILHELM, Javier i LLINÀS, Rafael amb la col·laboració d’Ana Uzqueda i Marta Uxó. *La implantació dels serveis de mediació*. <https://centredocumentacioap.diba.cat/cgi-bin/koha/opac-retrieve-file.pl?id=173649d6c8d24bbeb965c843dfd5e784>
- LAUROBA LACASA, Elena. *Instrumentos para una gesti3n constructiva de los conflictos familiares: mediaci3n, derecho colaborativo, arbitraje ¿y...?* Barcelona, octubre 2018. InDret 4/2018.
- Direcci3n General de Serveis Penitenciaris i Centre d’Estudis Jurídics i Formaci3n Especialitzada. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. *El model de rehabilitaci3n a les presons catalanes*. Barcelona, juny 2011. (Manual pdf).
- Material facilitat per les formadores del curs de Mediaci3n del CICAC, 2020-21.

ANNEX I

SOL·LICITUD S.O.M.-PENITENCIARI

DATA:

CENTRE PENITENCIARI:

MÒDUL: INTERN/A:

PERSONAL INSTITUCIONS PENITENCIÀRIES:

Funcionariat

Voluntariat

Col·laboradora externa

MOTIU:

Penitenciari

Altres:

S'ADJUNTA FITXA PROCESSAL PENAL

SI

NO

COL·LEGI ADVOCACIA:

MEDIADOR/A:

OBSERVACIONS:

ANNEX II

ENQUESTA SATISFACCIÓ S.O.M.-PENITENCIARI

DATA:

CENTRE PENITENCIARI:

MÒDUL: INTERN/A:

PERSONAL INSTITUCIONS PENITENCIÀRIES:

Funcionariat

Voluntariat

Col·laboradora externa

MOTIU:

Penitenciari

Altres:

COL·LEGI ADVOCACIA:

MEDIADOR/A:

1.- EN RELACIÓ A LA INFORMACIÓ REBUDA:

Excel·lent

Bona

Regular

Dolenta

2.- EN RELACIÓ AL PROCÉS DE MEDIACIÓ:

Excel·lent

Bona

Regular

Dolenta

3.- RECOMANARIES AQUEST SERVEI:

SÍ

NO

ANNEX III

SUGGERIMENTS/QUEIXES S.O.M.-PENITENCIARI

DATA:

CENTRE PENITENCIARI:

MÒDUL: INTERN/A:

PERSONAL INSTITUCIONS PENITENCIÀRIES:

Funcionariat

Voluntariat

Col·laboradora externa

MOTIU:

Penitenciari

Altres:

S'ADJUNTA FITXA PROCESSAL PENAL

SI

NO

COL·LEGI ADVOCACIA:

MEDIADOR/A:

OBSERVACIONS: